

Royeaerd, Sofie

**De distinctie tussen Nederlands-Nederlands en Belgisch-Nederlands door
Centraal-Europese studenten Nederlands als Vreemde Taal**

Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik. 2023, vol. 37, iss. 1, pp. 95-108

ISSN 1803-7380 (print); ISSN 2336-4408 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/BBGN2023-1-7>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78685>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20231101

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

De distinctie tussen Nederlands-Nederlands en Belgisch-Nederlands door Centraal-Europese studenten Nederlands als Vreemde Taal

The Distinction between Netherlandic Dutch and Belgian Dutch Made by Central European Students of Dutch as a Foreign Language

Sofie Royeaerd

Abstract

In this article we examine the extent to which students of Dutch as a Foreign Language are able to distinguish between both European standard varieties of Dutch, i.e. Netherlandic Dutch and Belgian Dutch, and which phonetic indicators they use in doing so.

In total, 66 students of Dutch in Central Europe participated in a distinction test, which was carried out in 2019 and 2022. The participants were native speakers of Hungarian or a Slavic language and had a minimal level of B1. Their task was to determine the national accent of 12 sound clips of ca. 30 seconds. The results show a correlation between language level and students' ability to correctly distinguish between both varieties: upper-intermediate (B2) and advanced students (C1) scored significantly better (on average 76% and 84,5%) than intermediate students (B1), who determined only 61,7% of the stimuli correctly.

Secondly, the students' knowledge of (segmental) pronunciation differences between Netherlandic Dutch and Belgian Dutch was tested and they were asked which phonetic markers they use to determine the right accent. In both cases they were given a list of twenty consonants, consonants in certain positions and vowels, each category containing two "false" indicators (phonemes that do not show a north-south pattern of variation). This part was added to the distinction test in 2022, in which 24 students participated.

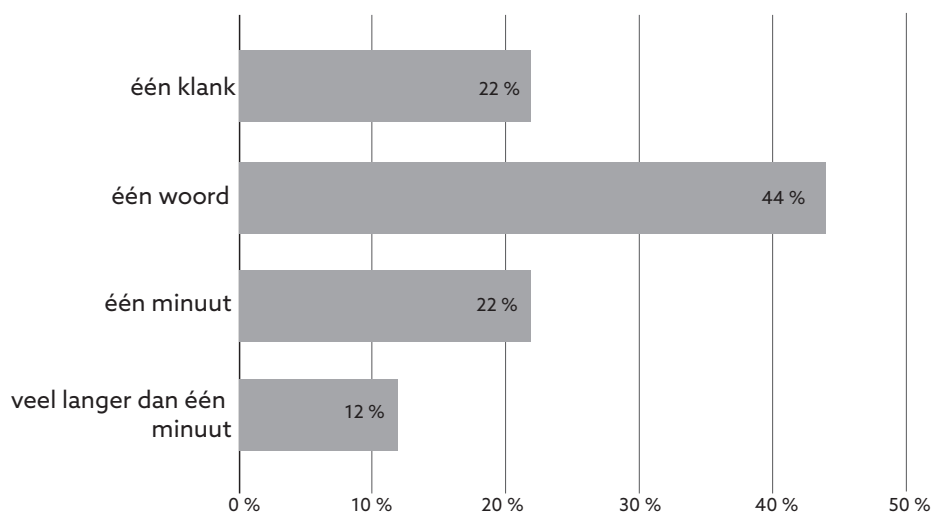
We can conclude that students know and use a limited number of phonetic markers to distinguish between Netherlandic Dutch and Belgian Dutch and that the distinction between both varieties is not as obvious as for native speakers of Dutch, though this competence grows with language level (and supposedly, language exposure). In the last part of the article, we discuss the didactic implications of our findings.

Keywords

Netherlandic Dutch; Belgian Dutch; language variation; pronunciation differences; Dutch as a Foreign Language

Inleiding

“Eén woord. Zoveel heb je nodig om te horen of de persoon tegen wie je spreekt een Vlaming of een Nederlander is.” Met deze woorden opent sociolinguïst Rik Vosters zijn videocollege voor de Universiteit van Vlaanderen.¹ “Wat verraaft jouw taal over jou?”, zoals het college heet, is één van de twaalf video’s van de Universiteit van Vlaanderen en de Universiteit van Nederland die centraal staan in de MOOC *Nederlands voor gevorderde anderstaligen*², een taal cursus met instapniveau B2 volgens het Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen (ERK), die sinds mei 2021 gratis gevolgd kan worden door NVT- en NT2-studenten. Bij wijze van inleiding tot de video krijgen de deelnemers aan de cursus de volgende vraag: “Hoeveel informatie heb jij meestal nodig om te weten of je gesprekspartner uit Vlaanderen of uit Nederland komt?” Figuur 1 geeft de antwoorden van 543 respondenten weer.

Figuur 1 – Antwoord op de vraag: “Hoeveel informatie heb jij meestal nodig om te weten of je gesprekspartner uit Vlaanderen of uit Nederland komt?” (MOOC *Nederlands voor gevorderde anderstaligen*, 543 respondenten, 10.01.2023)³

1 Dit college is te zien op de website van de Universiteit van Vlaanderen via deze link: <https://www.universiteitvanvlaanderen.be/college/wat-verraadt-jouw-taal-over-jou>.

2 Deze MOOC is beschikbaar op het Open edX-platform van de Masaryk Universiteit in Brno. Zie: <https://www.phil.muni.cz/nvt/mooc-nederlands-voor-gevorderde-anderstaligen>. De auteur van dit artikel is initiator en co-auteur van deze MOOC.

De meerderheid van de deelnemers (66%) denkt de afkomst van zijn of haar gesprekspartner heel snel te kunnen identificeren: zij zouden aan één woord of zelfs één klank genoeg hebben. Uiteraard moeten we de antwoorden met een korreltje zout nemen: ten eerste kunnen we niet controleren wie de respondenten zijn – er hebben bijvoorbeeld ook docenten (o.a. moedertaalsprekers) aan de testfase van de MOOC deelgenomen – en ten tweede is de context enigszins sturend. Voorafgaand aan de peiling wordt namelijk het promotietekstje van de video geciteerd, dat met de volgende zinnen begint: “Friet, patat of petat. Je hebt maar één woord nodig om te horen of de persoon tegen wie je spreekt een Vlaming of een Nederlander is.” Bovendien gaat het om een inschatting van de respondenten.

De vraag die zich opdringt is: in hoeverre kunnen NVT-studenten werkelijk een onderscheid maken tussen Nederlands-Nederlands (NN) en Belgisch-Nederlands (BN)? Om een antwoord op deze vraag te krijgen, nam ik in 2019 een distinctietest af die ik in 2022 heb herhaald, zodat enerzijds het aantal respondenten werd uitgebreid en anderzijds hun profiel werd gediversifieerd. De test werd in 2022 namelijk niet alleen voorgelegd aan masterstudenten (zoals in 2019) maar ook aan bachelorstudenten uit het derde jaar, zodat behalve gevorderde en vergevorderde studenten (resp. niveau B2 en C1) ook halfgevoerde studenten (niveau B1) vertegenwoordigd zijn. Dat laat mij toe de vraag te beantwoorden of er een positieve correlatie bestaat tussen het taalniveau van NVT-studenten en hun vermogen om een correct onderscheid te maken tussen de genoemde natiolecten.

In deze bijdrage bespreek ik allereerst de opzet van de distinctietest en ga ik vervolgens op de resultaten in. Daarnaast wordt de vraag gesteld hoe goed NVT-studenten bekend zijn met uitspraakverschillen tussen NN en BN en welke fonetische indicatoren zij gebruiken om de juiste variëteit te determineren. Tot slot sta ik stil bij de didactische implicaties van de resultaten voor het NVT-onderwijs.

Vragenlijst 2019 en 2022

Mede met het oog op de ontwikkeling van de MOOC *Nederlands voor gevorderde anderstaligen*, waarin authentiek luistermateriaal van de Universiteit van Nederland (UvN) en Universiteit van Vlaanderen (UvV) figureert, stuurde ik in februari 2019 een digitale vragenlijst rond die bestond uit drie onderdelen, die in tabel 1 worden samengevat. Het doel was om het profiel van de doelgroep voor de toekomstige MOOC (B2- en C1-studenten NVT) in kaart te brengen en te peilen naar hun attitude ten opzichte van online en authentiek lesmateriaal. Daarnaast werd gekeken naar de gerapporteerde verstaanbaarheid van fragmenten uit colleges van de UvN/V en uit examens van het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal (CNaVT). Tot slot werden andere fragmenten uit dezelfde colleges en examens voorgelegd om te testen of de respondenten een onderscheid kunnen maken tussen NN en BN. In Royeaerd 2019 wordt verslag gedaan van de opzet van beide testen en de resultaten.

3 MOOC *Nederlands voor gevorderde anderstaligen* (Course > 1. Wat verradt jouw taal over jou? > Vooraf > Titel). Geraadpleegd op 10 januari 2023 via <https://openedx.phil.muni.cz/courses/course-v1:ext+NL1+JS19/course/>.

Vragenlijst 2019	Vragenlijst 2022
Vragen [profiel respondenten + (opinie) leer- midde-len voor gevorderde NVT-leerders]	Vragen [profiel respondenten + (opinie) distinctie NN versus BN]
Verstaanbaarheidstest [gerapporteerde verstaanbaarheid 12 + 2 fragmenten]	Distinctietest [identificatie NN versus BN 12 + 2 fragmenten]
Distinctietest [identificatie NN versus BN 12 + 2 fragmenten]	Uitspraakverschillen [kennis + gebruik fonetische indicatoren]

Tabel 1 - Onderdelen vragenlijst 2019 en 2022

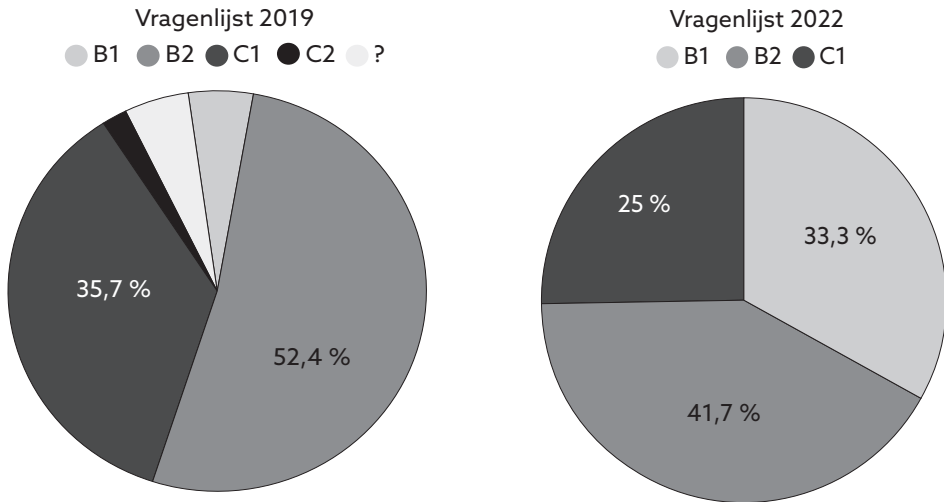
De digitale vragenlijst die in 2022 werd verstuurd, bevat dezelfde distinctietest en algemene vragen over het profiel van de respondenten. Anders dan in 2019 werd gekeken welke uitspraakverschillen tussen NN en BN de respondenten kennen en gebruiken. In het eerste deel werden tevens andere stellingen voorgelegd die de respondenten moesten beoordelen. Gepeild werd bijvoorbeeld naar het belang dat zij hechten aan het vermogen beide natiolecten te verstaan en van elkaar te onderscheiden.

Beide digitale vragenlijsten werden via hun lokale docenten verstuurd naar universitaire studenten NVT in de regio Centraal-Europa. Het gaat om studenten met het Hongaars of een Slavische taal als moedertaal.⁴ Zoals reeds aangegeven, werden in 2019 alleen masterstudenten aangesproken, terwijl in 2022 ook bachelorstudenten uit het derde jaar konden meedoen. Dat verklaart waarom de verhouding B1-studenten in 2022 groter is dan in 2019 (één derde versus een kleine 5%), zoals op onderstaande figuren te zien is.⁵ Hoewel het potentiële aantal studenten groter was – er werden ook meer universiteiten gecontacteerd – was de respons in 2022 een stuk lager: 24 studenten van 7 verschillende universiteiten namen aan het onderzoek deel, terwijl drie jaar eerder 42 studenten van 8 universiteiten antwoorden instuurden.⁶ De distinctietest werd dus afgelegd door 66 studenten (vragenlijst 2019 + 2022); de vragen in verband met uitspraakverschillen werden door 24 studenten beantwoord (vragenlijst 2022).

4 Eén respondent gaf naast het Slowaaks ook het Duits als moedertaal op.

5 Deelnemers moesten hun eigen taalniveau inschatten. In 2019 kozen 2 studenten voor de optie “Dat weet ik niet” (zie “?” in figuur 2). In 2022 werd gevraagd in geval van twijfel de lokale docent te contacteren.

6 Vragenlijst 2022: Universiteit Debrecen (8 respondenten), Masaryk Universiteit in Brno (7), Palacký Universiteit in Olomouc (3), Katholieke Universiteit van Lublin Johannes Paulus II (2), Universiteit van Wroclaw (2), Universiteit Karoli Gaspar Reformatus Egyetem in Boedapest (1) en Comeniusuniversiteit in Bratislava (1). Vragenlijst 2019: Universiteit van Wroclaw (10), Masaryk Universiteit in Brno (7), Universiteit Debrecen (7), Eötvös Loránd Universiteit in Boedapest (5), Palacký Universiteit in Olomouc (5), Universiteit Karoli Gaspar Reformatus Egyetem in Boedapest (3), Karelsuniversiteit in Praag (3) en Comeniusuniversiteit in Bratislava (2).

Figuren 2 en 3 - Het ERK-niveau van de respondenten (eigen inschatting); 42 respondenten (vragenlijst 2019) + 24 respondenten (vragenlijst 2022)

Distinctietest: opzet

Om na te gaan of NVT-studenten in staat zijn om NN en BN te herkennen, werd een distinctietest ontworpen. De respondenten werd gevraagd om audiofragmenten te identificeren. In Royeaerd 2019 werd de samenstelling van de fragmenten aan de hand van onderstaande tabel uitgebreid toegelicht. Hieronder vat ik alleen de belangrijkste elementen samen.

bron	onderwerp	geslacht	natiolect	variëteit
CNaVT	(Nederlandse) taalkunde	V	BN	ST+
UvV	(Nederlandse) taalkunde	V	BN	ST-
UvN	(Nederlandse) taalkunde	M	NN	ST++
CNaVT	geneeskunde	V	NN	ST+
UvN	geneeskunde	V	NN	ST-
UvV	geneeskunde	M	BN	ST-
CNaVT	sportpsychologie/-fysiologie	M	BN	ST+
UvV	sportpsychologie/-fysiologie	M	BN	ST-
UvN	sportpsychologie/-fysiologie	V	NN	ST-
CNaVT	universitair onderwijs	M	NN	ST+
UvN	economie / technologie	V	NN	ST-
UvV	economie / technologie	M	BN	ST-

Tabel 2 - Samenstelling van de stimuli voor de distinctietest in 2019 en 2022

- Er werden vier luisterfragmenten uit de C1-examens van het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal (CNaVT) geselecteerd, ingesproken door vier verschillende stemacteurs. Het gaat om teksten van informatieve en/of betogende aard waarin op een populairwetenschappelijke manier een bepaald onderwerp wordt behandeld.
- Vervolgens werd in de database van de UvN en UvV (samen Uv) gezocht naar colleges over gelijksoortige onderwerpen (wat in één geval niet gelukt is). Deze colleges, waarin wetenschappers iets over hun onderzoeksgebied vertellen, zijn bedoeld voor een groot publiek en hebben dus ook een populairwetenschappelijk karakter.
- Er werd gezorgd voor een evenwichtige verhouding tussen mannelijke (M) en vrouwelijke (V) sprekers, en tussen NN en BN.
- In de rechterkolom wordt de gesproken variëteit gekarakteriseerd. In navolging van Grondelaers, Van Hout en Van Gent (2016) maken we niet alleen een onderscheid tussen een Belgische en Nederlandse standaardtaal, maar ook tussen een virtuele en een praktische standaard (respectievelijk ST+ en ST-). ST- bevat sociale variatie (bijvoorbeeld “Poldernederlands” in het NN-corpus) en regionale variatie (bijvoorbeeld een regionaal accent). Dit geldt voor alle Uv-fragmenten (op één na⁷). De CNaVT-fragmenten hebben we als ST+ gekarakteriseerd: de sprekers hebben geen regionaal accent en hun spraak bevat geen substandaardtaalelementen, zoals t-deletie in korte functiewoorden (wat wel voorkomt in BN ST-).⁸

Uit de examens en colleges werden fragmenten van ca. 30 seconden geselecteerd op zo’n manier dat ze een inhoudelijke eenheid vormden.⁹ De twaalf fragmenten werden in willekeurige volgorde gepresenteerd en voorafgegaan door twee Uv-fragmenten (NN en BN) bedoeld om aan de test te wennen. Aan de studenten werd gevraagd één keer te luisteren en dan één van de volgende antwoorden aan te kruisen:

- Nederlands-Nederlands / Noord-Nederlands¹⁰
- Belgisch-Nederlands / Zuid-Nederlands
- Ik weet het niet

De laatste optie werd toegevoegd om te voorkomen dat de studenten zouden gokken, maar het valt natuurlijk niet uit te sluiten dat ze dat alsnog hebben gedaan. Elk juist antwoord kreeg een 1, aan “Ik weet het niet” of een fout antwoord werd een 0 toegekend.

7 Een spreker heeft een geaffecteerde uitspraak die enigszins afwijkt van ST+, vandaar het etiket ST++ (superstandaard).

8 Het verschil tussen ST+ en ST- bleek relevant: respondenten gaven significant hogere verstaanbaarheidsscores aan de CNaVT-fragmenten (ST+) dan aan de Uv-fragmenten (ST- en ST++). Zie Royeaerd 2019.

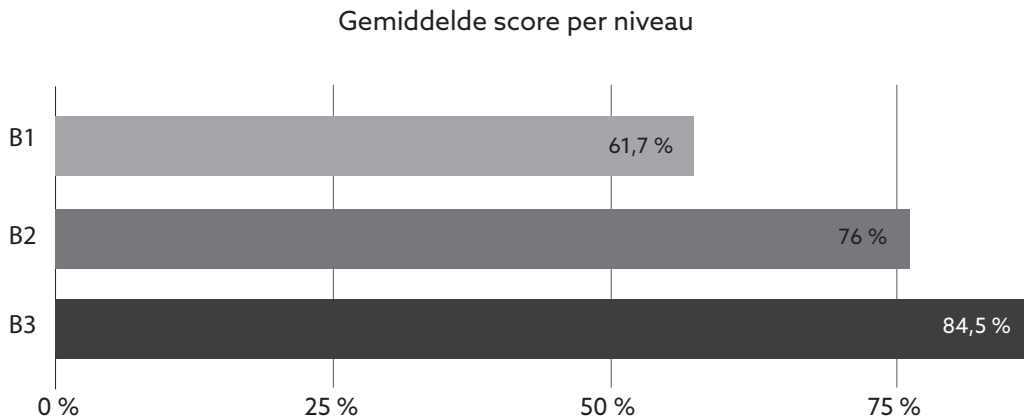
9 Dit waren andere fragmenten dan de stimuli die voor de verstaanbaarheidstest werden gebruikt.

10 Naast de termen Nederlands- en Belgisch-Nederlands hebben we ook de verouderde termen Noord- en Zuid-Nederlands vermeld, omdat die mogelijk nog door sommige docenten worden gebruikt.

Distinctietest: resultaten

Gemiddeld genomen werd ongeveer driekwart (76%) van de fragmenten correct ingeschat. Er zijn grote individuele verschillen te zien: 8 van de 66 respondenten identificeerden alle fragmenten correct, terwijl evenveel respondenten slechts de helft of minder van de fragmenten goed heeft ingeschat.

Er blijkt, zoals verwacht, een correlatie tussen het ERK-niveau van de student en zijn/haar vermogen om het natiolect juist te identificeren, zoals naar voren komt in figuur 4. Terwijl vergevorderde studenten gemiddeld 10 van de 12 fragmenten correct hebben ingeschat, ligt het gemiddelde bij halfgevoerde studenten op 7,4. Dat (ver)gevoerde studenten beter scoren op de distinctietest hoeft niet te verbazen: zij hebben over het algemeen meer taalinput gehad en zijn bijvoorbeeld op Erasmus naar Nederland of Vlaanderen geweest.

Figuur 4 – Gemiddelde score op de distinctietest per niveau (resultaten 2019 + 2022, 63 respondenten: 10 x B1, 32 x B2, 21 x C1)

De respondenten hebben de NN-fragmenten bijna even vaak correct beoordeeld als de BN-fragmenten (gemiddelde score 77,5% versus 74,8%). Opvallend is dat de studenten meer moeite hadden met het correct inschatten van de vier CNaVT-fragmenten (gemiddelde score 67,4%) dan de acht Uv-fragmenten (gemiddelde score 80,5%).

Het fragment dat de laagste gemiddelde score kreeg (54,6%) is een BN CNaVT-fragment. De spreker heeft geen regionaal accent en diftongeert zijn ij-klanken, zoals dat hoort in “Journaalnederlands” (BN ST+) maar in BN ST- weinig gebeurt. De tweede laagste score (60,6%) kreeg een NN CNaVT-fragment, waarin langzaam en vrijwel zonder reductie wordt gesproken, wat mogelijk doet denken aan de spellinguitspraak die typerend is voor het BN “Journaalnederlands” (zie ook Royeaerd 2019). Ook is het interessant om te kijken naar het NN UvN-fragment dat met voorsprong het beste werd ingeschat (gemiddelde score 93,9%): het is vermoedelijk de harde g (o.a. in het sterk beklemtoonde woord “gigantisch”) die bij veel studenten de doorslag gaf.

Dat brengt ons bij de vraag welke fonetische indicatoren studenten gebruiken om een onderscheid te maken tussen NN en BN.

Fonetische indicatoren: opzet

In het laatste deel van de vragenlijst 2022 werd gepeild naar de kennis van uitspraakverschillen tussen de NN en BN standaardtaal. Uiteraard zijn er ook lexicale, morfologische en syntactische verschillen maar wij hebben ons beperkt tot uitspraakverschillen op klankniveau. Dat betekent dat we het suprasegmentele niveau (bijv. klemtonen en intonatie) buiten beschouwing hebben gelaten.¹¹ Ook uitspraakverschillen in individuele woorden (met name leenwoorden) zijn niet opgenomen in de lijst.

Uitspraakverschillen tussen NN en BN kunnen in verschillende colleges op een geïntegreerde manier (bijv. tijdens colleges taalverwerving bij het bekijken van een video) of apart en expliciet (bijv. tijdens colleges fonetiek of andere taalkundige vakken) aan de orde worden gesteld. We kunnen dan ook veronderstellen dat universitaire studenten Nederlands kennis hebben van een aantal uitspraakverschillen. Om te testen welke dit zijn, heb ik op basis van overzichten in twee comparatieve studies over uitspraakleer (Hiligsmann 2007: 167–177 en Kostecká 2019: 37–40) en twee internetbronnen over taalvariatie (Dialectloket 2014 en Dutch++ 2023) een aantal klanken geselecteerd en verdeeld in drie groepen: consonanten, consonanten in bepaalde posities en vocalen. In de rechterkolom staat aangegeven of ze bij Hiligsmann (H), Kostecká (K), Dialectloket (DIA) of Dutch++ (D++) worden vermeld. Per groep heb ik twee valse indicatoren toegevoegd – fonemen die bij mijn weten geen (opvallende) nationale variatie vertonen en nergens zijn beschreven.

In de linkerkolom van tabel 3 staat de lijst zoals die ook aan de studenten werd voorgelegd. Omdat mogelijk niet alle studenten vertrouwd zijn met het fonetische schrift, heb ik gewerkt met spelling en voorbeelden.

CONSONANTEN

de uitspraak van de 'g' of 'ch' (bijv. in 'gaan' of 'lach')	H, K, DIA, D++
de uitspraak van de 'ng' (bijv. in 'bang')	valse indicator
de uitspraak van de 'p' (bijv. in 'paard')	valse indicator
de uitspraak van de 'r' (bijv. in 'raar')	H, K, DIA, D++
de uitspraak van de 's' (bijv. in 'les')	extra indicator
de uitspraak van de 'w' (bijv. in 'woord')	H, K, DIA, D++

¹¹ Verschillen in intonatie worden door moedertaalsprekers gevoeld en zijn een factor in de determinatie van NN/BN maar “[o]ver noord-zuidvariatie in intonatie is niet veel bekend”, aldus de ANS. Zie: “1.1.2.1.8 Variatie in intonatie”, <https://e-ans.ivdnt.org/topics/pid/topic-16043942406528922> (geraadpleegd op 17.01.2023).

CONSONANTEN IN BEPAALDE POSITIES

de uitspraak van de 'b' aan het begin van een woord (bijv. in 'bad')	valse indicator
de uitspraak van de 'h' aan het begin van een woord (bijv. in 'hand')	D++
de uitspraak van de 'v' aan het begin van een woord (bijv. in 'vader')	H, K, DIA, D++
de uitspraak van de 'z' aan het begin van een woord (bijv. in 'zaak')	H, K, DIA, D++
de uitspraak van de 'd' aan het einde van een woord (bijv. in 'paard')	valse indicator
de uitspraak van de 't' aan het einde van functiewoordjes (bijv. in 'niet' en 'dat')	D++

VOCALLEN

de uitspraak van de 'ee' (bijv. in 'twee')	H, K, DIA, D++
de uitspraak van de 'ie' (bijv. in 'fiets')	valse indicator
de uitspraak van de 'oo' (bijv. in 'hoop')	H, K, DIA, D++
de uitspraak van de 'eu' (bijv. in 'keuze')	K
de uitspraak van de 'uu' (bijv. in 'absoluut')	valse indicator
de uitspraak van de 'ij/ei' (bijv. in 'ijs' of 'eis')	H, K, D++
de uitspraak van de 'ui' (bijv. in 'huis')	H, K, D++
de uitspraak van de 'ou/au' (bijv. in 'oud' of 'astronaut')	H, K

Tabel 3 – Lijst van mogelijke fonetische indicatoren voorgelegd in vragenlijst 2022

Aan de consonanten heb ik de /s/ toegevoegd (als “extra indicator”), hoewel die in geen van de bronnen vermeld staat. De reden waarom ik die toch heb opgenomen is tweeledig. Ten eerste duidden studenten de uitspraak van de /s/ zelf als indicator aan in een kleinschalig interview afgenomen in 2019¹², waarbij ze aangaven dat de /s/ in NN voor hen klinkt als de postalveolaire [ʃ]. Ten tweede blijkt uit recent experimenteel onderzoek (Ditewig, Pinget & Heeren 2019) dat er inderdaad sprake is van nationale variatie: in NN wordt in tegenstelling tot BN de /s/ met “s-retraction” (met meer wrijving) uitgesproken.¹³

De /h/ in de anlaut en de /t/ in de auslaut in korte functiewoorden worden in NN en BN standaardtaal doorgaans uitgesproken, maar in BN omgangstaal (tussentaal) treedt vaak h-procope en t-deletie op. T-deletie in woorden als *niet* en *dat* is ook kenmerkend voor ST- (cf. supra) en NN regionaal taalgebruik. Omdat studenten deze kenmerken (die ook in Dutch++ vermeld staat) mogelijk kennen of gebruiken heb ik ze aan de lijst toegevoegd.

12 Van vier studenten werden interviews afgenomen (zie ook Royeaerd 2019). Ook tijdens colleges hebben studenten hier herhaaldelijk op gewezen.

13 Collins & Mees (2003: 190) suggereerden dat dit verschijnsel zich vooral voordoet bij sprekers uit de Randstad maar Ditewig, Pinget & Heeren (2019) concluderen op basis van hun data dat “s-retraction” ook buiten de Randstad voorkomt.

De tweeklanken /ei/, /œy/ en /au/ worden in BN ST+ gediftonggeerd maar in de omgangstaal en ST- gebeurt dat vaak niet. In NN worden deze klanken bovendien verlaagd uitgesproken (Poldernederlands). Ook deze uitspraak kan voor de studenten een indicator zijn voor NN.

Tot slot wil ik opmerken dat de Belgisch-Nederlandse en Nederlands-Nederlandse standaardtaal geen homogene variëteiten zijn. Niet alleen kunnen we een virtuele en praktische variant onderscheiden (die we ST+ en ST- hebben genoemd) maar ook daarbinnen zijn er verschillen. De /r/ is bijvoorbeeld een complexe klank die op verschillende manieren wordt uitgesproken, zowel in NN als BN, afhankelijk van onder meer regio, leeftijd, geslacht en fonetische context (vgl. Sebregts 2014: 312–317). Zo wordt de /r/ in de coda door NN-sprekers vaak gerealiseerd als approximant [ɹ], ook aangeduid als de Gooise r, terwijl dit verschijnsel zich in BN nauwelijks voordoet (ibidem). Een ander voorbeeld is de uitspraak van /ʏ/ en /x/¹⁴: de zogeheten “zachte g” is niet alleen kenmerkend voor BN maar is ook in Nederland te horen (met name onder de grote rivieren maar ook elders, in het oosten van het land¹⁵).

Het is dus niet zo dat er voor elke indicator in de lijst één NN en één BN allofoon bestaat. Voor een bespreking van de uitspraakverschillen verwijst ik naar Hiligsmann (2007: 167–177) en Kostelecká (2019: 37–40).

Fonetische indicatoren: resultaten

Eerst werd er gepeild naar de kennis van de deelnemende NVT-studenten van uitspraakverschillen tussen NN en BN. De vraag werd gesteld welke klanken uit de lijst (zie tabel 2) in het NN (enigszins) anders klinken dan in het NN. Er werd verduidelijkt dat het gaat om uitspraakverschillen die ze *kennen*, niet om verschillen die ze kunnen identificeren en dat ze bij elke categorie (“Consonanten”, “Consonanten in bepaalde posities” en “Vocalen”) meerdere opties kunnen aanvinken.

In tabel 4 is te zien welke klanken door meer dan de helft van de 24 respondenten werd aangeduid.

95,8%	de 'g' of 'ch' (bijv. in 'gaan' of 'lach')
95,8%	de 'v' aan het begin van een woord (bijv. in 'vader')
79,2%	de 'r' (bijv. in 'raar')
70,8%	de 'ui' (bijv. in 'huis')
58,3%	de 'ij/ei' (bijv. in 'ijs' of 'eis')

Tabel 4 – Kennis uitspraakverschillen (vragenlijst 2022)

14 Collins & Mees (2003: 54) wijzen erop dat het onderscheid tussen beide in NN grotendeels afwezig is en dat alleen de stemloze variant /x/ voorkomt.

15 Naast Noord-Brabant en Limburg komt de “zachte g” in Nederland voor in “[...] de hele Zuid-Veluwe, het zuiden van de Achterhoek en zuidoost Utrecht plus de Betuwe, en daarnaast nog hier en daar verder in Utrecht, in Overijssel, Drenthe en Groningen.” (Van Reenen & Huijs 2000: 160)

De zes “valse” indicatoren werden beduidend minder vaak aangevinkt dan de veertien “correcte” indicatoren (gemiddeld 13,2% versus 48,5%). Wel opvallend is dat negen respondenten de valse indicator /y/ aankruisten, terwijl de /o:/ (die door Nederlanders doorgaans wordt gediftongeed en door Vlamingen niet) door slechts één respondent werd gekozen. Ook de vocalen /e:/ en /ø:/ en de consonanten /v/ en /s/ werden door een minderheid van de respondenten (minder dan 40%) aangevinkt¹⁶. Er is dus een aantal uitspraakverschillen dat niet bekend is bij een groot deel van de respondenten.

Vervolgens vroeg ik me af welke klanken voor de studenten een indicatie zijn om de spraak als NN of BN te identificeren. De volgende vraag werd voorgelegd: “Aan welke klanken kan jij een Nederlander of Vlaming goed herkennen?” De studenten mochten maximaal vijf maar ook minder opties aanvinken, in het geval ze minder dan vijf klanken uit de lijst gebruiken om een onderscheid te maken.

Iets meer dan de helft van de respondenten (13 van de 24) koos vijf indicatoren, de andere drie of vier. Er zijn drie indicatoren die meer dan de helft van de respondenten hebben aangeduid. Het gaat om drie consonanten die in tabel 5 op een rijtje staan.

91,7%	de 'g' of 'ch' (bijv. in 'gaan' of 'lach')
66,7%	de 'r' (bijv. in 'raar')
54,2%	de 'v' aan het begin van een woord (bijv. in 'vader')

Tabel 5 – Topindicatoren respondenten (vragenlijst 2022)

Bijna alle respondenten (22 van de 24) kozen voor /y/ + /x/. Hoewel een harde g niet noodzakelijk een indicator is van NN (cf. supra), sluit het normaal gezien wel BN uit. Vermoedelijk nemen Centraal-Europese studenten de harde uvulaire [χ] als een opvallende klank waar¹⁷, net als de Gooise r. Door 16 personen werd de (nochtans erg diverse) /r/ aangevinkt. Iets meer dan de helft vindt ook de uitspraak van de /v/ in de anlaut opvallend. Op de vierde plaats staan drie klanken: de /v/, /t/ aan het eind van functiewoorden en de /œy/. Die werden door een kwart van de respondenten aangeduid.

Het is aannemelijk dat de klankinventaris van de moedertaal een rol speelt bij het waarnemen van bepaalde klanken als opvallend. In vervolgonderzoek zou kunnen worden uitgezocht welke “topindicatoren” NVT-studenten met een andere moedertaal kiezen.

16 De /h/ in de anlaut, wat zoals gezegd een indicator kan zijn voor BN omgangstaal, werd door 5 respondenten (20,8%) aangeduid; 10 respondenten (41,7%) kozen voor de /t/ in de auslaut (kenmerkend voor BN omgangstaal maar ook voor ST-).

17 Dat deze klank voor veel Tsjechen (ook niet-leerders van het Nederlands) opvallend klinkt, blijkt uit het feit dat zij het Nederlands vaak associëren met „chrochtáni” (het knorren van varkens), zoals ook Kostecká (2019: 9) in het voorwoord van haar proefschrift vermeldt. Mogelijk geldt dit ook voor leerders met een andere talige achtergrond waarin de [χ] niet voorkomt.

Discussie

Algemeen wordt aangenomen dat een rijk taalaanbod cruciaal is om een vreemde taal te leren. Men kan beargumenteren dat dit taalaanbod ook regionaal gedifferentieerd moet zijn, met name in het NVT-onderwijs. Universitaire NVT-studenten komen tijdens hun opleiding in aanraking met (gast)docenten uit Nederland en Vlaanderen en in een professionele context wordt verondersteld dat zij met Nederlanders en Vlamingen kunnen communiceren. Studenten vinden het dan ook belangrijk dat beide variëteiten in de colleges aan bod komen, zo blijkt uit de vragenlijst van 2019.¹⁸ Uit de vragenlijst van 2022 komt naar voren dat zij het tevens van belang vinden om de Europese variëteiten van het Nederlands te kunnen verstaan.¹⁹

Men kan zich de vraag stellen of het ook noodzakelijk is dat zij een onderscheid kunnen maken tussen BN en NN. De meningen van de studenten zijn hierover meer verdeeld dan over de vorige twee kwesties. Toch lijkt de meerderheid van de respondenten in 2022 dit een belangrijke vaardigheid te vinden.²⁰

Enerzijds zou men kunnen betogen dat taalleerders baat hebben bij een juiste identificatie van de variëteit van hun gesprekspartner. Het kan helpen om bepaalde uitingen juist te interpreteren en vervolgens zelf varianten te kiezen die geen misverstanden, irritatie of lachlust opwekken, net zoals we van (ver)gevorderde studenten ook verwachten dat zij het juiste register kunnen identificeren en op basis daarvan de juiste varianten kiezen (bijv. een gepaste aanhef en stijl in een formele brief). In *Buurtaal. Praktische gids voor het Nederlands in België en Nederland* wijst Miet Ooms (2021: 11) erop dat verkeerde varianten zorgen voor “ruis, onbegrip en vooroordelen”. Om slechts één voorbeeld te noemen: als je gesprekspartner het woord “middag” in de mond neemt, kan het handig zijn om te weten of hij een Nederlander of een Vlaming is.²¹

Anderzijds zijn er meer indicatoren dan de spraak van hun gesprekspartner die zijn/haar afkomst kunnen verraden. Bovendien is het onrealistisch om van NVT-leerders te verwachten dat zij alle (regionale) varianten kennen en kunnen gebruiken. Ook voor moedertaalsprekers, zelfs als zij zich professioneel met het Nederlands bezighouden, ligt dat niet voor de hand.

Belangrijker dan een uitgebreide kennis van verschillende varianten is dat studenten zich bewust zijn van taalvariatie (en dat die complexer is dan louter “noord-zuid-verschillen”). In haar dissertatie, getiteld *Over taalbewustzijn en taalvariatie. Taalideologie bij docen-*

18 Vragenlijst 2019 (42 respondenten). Stelling: “Ik vind het belangrijk dat zowel het Nederlands-Nederlands (Noord-Nederlands) als het Belgisch-Nederlands (Zuid-Nederlands) aan bod komt in de lessen Nederlands.” Gemiddelde score: 4,5 op een schaal van 5 (5 = helemaal mee eens).

19 Vragenlijst 2022 (24 respondenten). Stelling: “Ik vind het belangrijk om beide Europese variëteiten van het Nederlands – dus zowel het NN als het BN – goed te kunnen VERSTAAN.” Gemiddelde score: 4,6 op een schaal van 5 (5 = helemaal mee eens).

20 Vragenlijst 2022 (24 respondenten): Stelling: “Ik vind het belangrijk om een goed onderscheid te kunnen maken tussen NN en BN, dus om deze variëteiten juist te IDENTIFICEREN.” Gemiddelde score: 3,8 op een schaal van 5 (5 = helemaal mee eens). De meerderheid (15 respondenten) gaf score 4 of 5.

21 In BN betekent “middag” voor de meeste mensen de tijd rond het middaguur, terwijl het in NN gaat om ongeveer de periode van 12 tot 18u. Vergelijk Ooms 2021: 81–82.

ten Nederlands aan Europese universiteiten, pleit Truus De Wilde (2019: 182–183) ervoor om in NVT-lessen op een geïntegreerde en gedifferentieerde manier met taalvariatie om te gaan. De docent biedt “de kennis en reflectie over taalvariatie” niet eenmalig als apart onderdeel aan, maar meermaals in samenhang met “andere inhouden” (geïntegreerd) en stemt *wat* er wordt behandeld en *hoe* dat gebeurt af op zijn of haar leerders (gedifferentieerd).

Op deze manier kan de docent ook de “distinctievaardigheid” van de studenten en hun kennis van uitspraakverschillen oefenen: niet één keer geïsoleerd in een lijstje, maar vaker en in samenhang met de lesinhoud, afgestemd op o.a. het niveau van de studenten. Bij het behandelen van audio(visuele) input kan de docent bijvoorbeeld de vraag stellen welke variëteit de studenten horen en op basis waarvan ze dat denken. De docent kan er een paar klanken uitlichten, zoals één van de lange vocalen /o:/, /e:/ of /ø:/. Zo worden leerders geleidelijk aan vertrouwd gemaakt met NN/BN spraak en (uitspraak) verschillen, wat hen kan helpen om ook buiten de lessen het verschil te maken en oog en oor te hebben voor (onder meer regionale) variatie.

Conclusie

Uit de resultaten van de distinctietest kwam naar voren dat het onderscheid tussen gesproken BN en NN niet voor iedereen vanzelfsprekend is. Hoe hoger het taalniveau, hoe beter studenten een onderscheid kunnen maken, maar er zijn ook grote individuele verschillen. Docenten en ontwikkelaars van lesmateriaal voor NVT-studenten moeten er dus rekening mee houden dat dit onderscheid niet voor alle leerders eenvoudig te maken is en dat het nuttig kan zijn om de variëteit te benoemen en hun distinctievaardigheid af en toe, bij voorkeur op een geïntegreerde en gedifferentieerde manier, te oefenen.

We zagen dat studenten beschikken over een veeleer beperkte kennis van uitspraakverschillen en nog een beperkter arsenaal gebruiken om NN en BN te identificeren. De topindicatoren van de studenten zijn de /x/ (en /ɣ/), de /r/ en de /v/ in de anlaut. Om studenten meer uitspraakverschillen bij te brengen, en hun distinctievaardigheid te verbeteren, kan het helpen om ook af en toe andere indicatoren onder de aandacht te brengen, zoals de /v/, /s/ en de lange vocalen /o:/, /e:/ en /ø:/ die in de kennistest door minder dan 40% van de respondenten werden aangeduid.

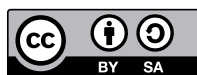
Bibliografie

- Collins, Beverley & Inger M. Mees (2003): *The Phonetics of English and Dutch*. Fifth revised edition. Leiden: Koninklijke Brill NV.
- Dialectloket (2014): “Dialectloket BN en NN: de verschillen”, Universiteit Gent 2014. <https://www.dialectloket.be/tekst/nationale-variantie/bn-en-nn-de-verschillen/> (10. 1. 2023).
- Ditewig, Sanne, Anne-France Pinget & Willemijn Heeren (2019): “Regional variation in the

- pronunciation of /s/ in the Dutch language area”. In: *Nederlandse Taalkunde* 24 (2), 195–212. <https://doi.org/10.5117/NEDTAA2019.2.003.DITE> (10. 1. 2023).
- Dutch ++ (2023): “België en Nederland: uitspraakverschillen”. <https://userblogs.fu-berlin.de/dutch/nederlands-taalgebied/nederland/taalvarieteit-nederland/belgie-en-nederland-uitspraakverschillen/> (10. 1. 2023).
- Grondelaers, Stefan, Roeland van Hout & Paul van Gent (2016): “Destandardization is not destandardization. Revising standardness criteria in order to revisit standard language typologies in the Low Countries”. In: *Taal & Tongval* 68 (2), 119–149.
- Hilgsmann, Philippe m.m.v. Laurent Rasier (2007): “Hoofdstuk 7. Uitspraakvariatie in het Nederlandstalige gebied”. In: *Uitspraakleer Nederlands voor Franstaligen*. Waterloo: Wolters Plantyn, 167–177.
- Kostelecká, Marta (2019): “4.2 Rozdíly mezi severní a jižní varietou kultivované výslovnosti”. In: *Konfrontační popis kultivované výslovnosti nizozemštiny a češtiny z pohledu českého mluvčího*. Brno: Masarykova univerzita, 37–40.
- Ooms, Miet (2021): *Buurtaal. Praktische gids voor het Nederlands in België en Nederland*. Gorredijk: Sterck & De Vreese.
- Reenen, Pieter van & Nanette Huijs (2000): “De harde en de zachte “g”. De spellingen “gh” versus “g” als (post)velaire versus (post)palatale fricatieven voor voorklinker in het veertiende-eeuwse Middelnederlands”. In: *Taal en tongval. Themanummer 12*, 159–181. https://www.meertens.knaw.nl/taalentongval/artikelen/Reenen_Huijs.pdf (17. 1. 2023).
- Royeaerd, Sofie (2019): “De verstaanbaarheid van “Standaardnederlandsen” voor vergevorderde NVT-studenten in Centraal-Europa”. In: *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik* 33 (2), 93–108.
- Sebregts, Koen (2014): “Samenvatting in het Nederlands”. In: *The Sociophonetics and Phonology of Dutch r*. Utrecht: LOT, 312–317. <https://koensebregts.nl/FullTextSEBREGTSL0T379.pdf> (17. 1. 2023).
- Wilde, Truus De (2019): *Over taalbewustzijn en taalvariatie. Taalideologie bij docenten Nederlands aan Europese universiteiten. Lage Landen Studies 12*. Gent: Academia Press. <http://library.open.org/handle/20.500.12657/23451> (10. 1. 2023).

Lic. Sofie Royeaerd, M.A. / 103711@muni.cz

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav germanistiky, nordistiky a nederlandistiky, Arna Nováka 1, 602 00 Brno, CZ

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.